

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

А.В. Осауленко, А.Є. Краковська

Анотація. Проаналізовано поняття «внутрішньо переміщені особи». Виокремлені дієві положення із законодавства зарубіжних країн щодо правового забезпечення статусу осіб, які вимушені покинути своє місце постійного проживання. Виявлена низка проблем у сфері забезпечення прав і свобод вимушених переселенців в Україні, запропоновані шляхи щодо їх подолання.

Ключові слова: вимушені переселенці, внутрішньо переміщені особи.

Постановка проблеми. Політичні процеси останніх двох років в Україні змусили законодавців створити нову категорію суб'єктів права, які потребують правових гарантій та соціального захисту з боку держави – внутрішньо переміщені особи. Актуальність цієї теми обґрунтовано тим, що вищезазначений статус мають більше мільйона громадян, але чіткого механізму з вирішення нагальних проблем таких осіб досі не існує, оскільки Україна не має досвіду з розробки та запровадження норм щодо захисту громадян, які були вимушені покинути місце свого постійного проживання через військовий конфлікт. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» не є досконалим, не зважаючи на те, що були прийняті зміни, тому важливо дослідити та проаналізувати законодавство щодо забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в інших державах та запозичити позитивний досвід для реалізації у низки чинних НПА.

Аналіз останніх наукових досліджень. У вітчизняній науці не багато як комплексних, так і окремих досліджень правового забезпечення прав і свобод осіб, які набули статус внутрішньо переміщених, оскільки до 2014 року такої категорії суб'єктів права не існувала на території України. Здебільшого науковці зосереджували свою увагу на дослідженні проблеми правового регулювання міграційних процесів загалом, або захисту прав та свобод біженців зокрема. Водночас специфіку міграційних процесів висвітлювали у своїх публікаціях такі вітчизняні науковці як О.О. Бандурка, С.П. Бритченко, І.Б. Ковалишин, О.В. Кузьменко, О.А. Малиновська, С.О. Мосьондз, В.І. Олефір, В. Палько, О.І. Піскун, Ю.І. Римаренко, М.М. Сірант, В.М. Снігур, Н.П. Тиндик, С.Б. Чехович.

Мета та завдання дослідження. Враховуючи існуючу проблему, щодо правового регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб, забезпечення їх прав та свобод метою дослідження є виокремлення шляхів забезпечення соціального захисту та всебічної правової підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні. Для досягнення обраної мети, поставлені наступні завдання: 1) аналіз зарубіжної практики та законодавства щодо забезпечення правового захисту вимушених переселенців; 2) охарактеризувати існуючі проблеми забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні; 3) аналіз перспектив удосконалення законодавства щодо регулювання статусу та забезпечення правового статусу вимушених переселенців.

Викладення основного матеріалу. Поява в конкретній державі великої кількості внутрішньо переміщених осіб завжди пов'язана зі збройними конфліктами або міжетнічними сутичками. Прикладами можуть слугувати такі держави, як Вірменія та Азербайджан – конфлікт в Нагірному Карабасі, Грузія – Абхазія та Південна Осетія, Молдова – конфлікт в Придністров'ї, Росія – Чечня. У результаті збройних конфліктів більше півтора мільйона осіб в Азербайджані, Вірменії та Грузії були змушені залишити свої рідні місця проживання. Поява активної внутрішньої міграції в Україні по-перше пов'язана з такою подією, як анексія Криму, по-друге – розв'язання військового конфлікту на сході.

Вперше термін в міжнародному праві «особи, переміщені всередині країни» почав

застосовуватись тільки в останнє десятиліття ХХ ст., коли міжнародне співтовариство звернуло увагу на необхідність міжнародної реакції на проблему захисту прав зазначених осіб. Механізми, що існували на той час у світі в більшій мірі регулювали правовий захист біженців, залишаючи водночас поза увагою необхідність захисту не тільки осіб, які покинули територію свого громадянства, а й осіб, які з тих чи інших причин вимушені були переміщатись всередині власної держави.

З урахуванням необхідності реакції з боку міжнародної спільноти на проблему переміщених осіб, за дорученням Генеральної Асамблеї ООН та Комісії з прав людини в 1998 році були прийняті Керівні принципи з питань внутрішньо переміщених осіб, які врегульовують вимушене переміщення осіб усередині країни та є вказівками для міжнародних та неурядових організацій [1, с.187-188].

Однак, незважаючи на весь позитив міжнародного законодавства, головну роль у здійсненні захисту вимушених переселенців відіграє внутрішнє законодавство самої держави, всередині якої проходять міграційні процеси. Тільки саме застосування внутрішнього законодавства, пов'язаного з правами людини та внутрішніх переселенців, є ефективним засобом забезпечення прав та свобод останніх. Так, уряд Азербайджану, який зіштовхнувся з проблемою біженців після початку воєнних дій у Нагірному Карабасі, в 1999 р. ухвалив Закон «Про статус біженців та вимушених переселенців (осіб, переселених в межах країни)» і закріпив, що вимушений переселенець – особа, вимушена покинути постійне місце проживання в результаті військової агресії, стихійного і техногенного лиха на території Азербайджанської Республіки, і переселитися на інше місце (ст. 1). Визначаючи правовий статус вимушених переселенців, зазначений закон їм гарантує: право безкоштовного, однак не більше трьох місяців, проживання до отримання роботи або місця проживання в спеціально відведених місцях; безкоштовного переїзду і перевезення майна на тимчасове місце проживання; безкоштовного отримання в місцях тимчасового проживання та в лікарнях особами похилого віку, дітьми, інвалідами, малозабезпеченими та особами, які втратили голову сім'ї, – необхідних ліків і медичної допомоги; здобуття дітьми освіти у дошкільних виховних установах, підлітками та молоддю – у відповідних навчальних закладах; придбання нарівні з громадянами, які постійно проживають в населених пунктах, продовольчих і промислових товарів; отримання призначеної державою одноразової та іншої допомоги; першочергового розміщення одиноких пенсіонерів та непрацездатних інвалідів на спеціальних підприємствах соціального забезпечення; отримання у встановлений строк статусу вимушеного переселенця (особи, переселеної в межах країни); порушення питання про відшкодування заподіяної матеріальної та іншої шкоди; звернення до суду для захисту порушених прав; повернення на колишнє місце проживання (ст. 6) [2].

Для Грузії головною проблемою стали особи, переміщені всередині країни, у результаті збройних конфліктів в Південній Осетії та Абхазії. Збройні конфлікти, які мали місце в Грузії на початку 1990-х, викликали примусове переселення населення з Абхазії (в 1992–1993 роках) і Цхінвальського регіону (в 1989–1992 роках). У результаті військової агресії в серпні 2008 року, ще 26 тисяч людей стали внутрішньо переміщеними особами у своїй власній країні. Згідно статистичних даних, наданих Міністерством у справах вимушених переселенців з окупованих територій, розселенню та біженців, в Грузії було зареєстровано більше 265 тисяч внутрішньо переміщених осіб (приблизно 6% від загальної чисельності населення країни) з наведених вище двох регіонів [3, с.165-167]. Визначення внутрішніх переселенців подано в Законі «Про вимушено переміщених осіб з окупованої території Грузії, – вимушених переселенців», який вимушено переміщеною особою – вимушеного переселенця визнає громадянина Грузії або особу без громадянства, яка має статус в Грузії, які вимушені покинути постійне місце проживання із-за окупації території іноземною державою, агресії, збройного конфлікту, загального насильства або (і) масового порушення прав людини, внаслідок чого створилася загроза життю, здоров'ю або свободі його самого або його сім'ї або (і) з урахуванням вищевказаних причин неможливо його повернення

на постійне місце проживання (ст. 6). Отже, на відміну від Азербайджану, грузинський законодавець дає дещо вужче визначення внутрішніх переселенців, яке не включає екологічних мігрантів, переміщених у результаті стихійного лиха. Водночас зазначений закон чітко визначає права та обов'язки вимушеного переселенця, до яких відносить, зокрема, право на отримання матеріальної допомоги, соціальної та іншої допомоги, право користуватись в межах Грузії належним житлом до повернення на постійне місце проживання (ст. 12). Також закон закріплює положення щодо соціального захисту вимушених переселенців (ст. 16) та визначає державні гарантії їх розселення та інтеграції в іншій частині держави до їх повернення на постійне місце проживання та реінтеграції після повернення на постійне місце проживання (розділ 5) [2].

У квітні 2014 року в Україні був прийнятий Закон «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [4], крім того, у різний час була прийнята низка підзаконних нормативних актів, що врегульовують питання тимчасового розміщення та допомоги громадянам України, які є внутрішньо переміщеними особами [5]. У жовтні 2014 року Верховною Радою України був ухвалений Закон України «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб» [6, с.259-260].

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначає поняття «внутрішньо переміщеної особи», врегульовує питання обліку внутрішніх переселенців, реєстрації місця їх проживання, містить норми, які мають забезпечити відновлення паспортів та інших документів цієї категорії осіб, реалізацію ними права на зайнятість, допомогу у зв'язку із безробіттям, пенсійне забезпечення та отримання соціальних послуг. Також в Законі визначаються специфічні права та обов'язки внутрішньо переміщених осіб, джерела фінансового та матеріально-технічного забезпечення цих прав; передбачає допомогу внутрішнім переселенцям у добровільному поверненні до попередніх місць проживання і доступ до соціального житла або іпотечного кредитування на пільгових умовах для тих, хто хоче оселитися в іншому місці.

Із внесенням змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» доповнено зміст визначення внутрішньо переміщених осіб, уточнені гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, внесені зміни щодо строку дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, покращено механізм забезпечення реалізації прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на зайнятість тощо. Незважаючи на безперервну працю законодавців у напрямку покращення та забезпечення прав та свобод осіб, які мають статус внутрішньо переміщених, існує низка нагальних проблем.

Прийнятий у січні 2015 року режим в'їзду та виїзду з районів, контрольованих урядом до неконтрольованих урядом районів, обмежив переміщення мирного населення, рух пасажирських та вантажних транспортних засобів у зоні проведення антитерористичної операції [7]. Для цивільних осіб, які проживають у неконтрольованих районах, вищезазначений режим має низку негативних наслідків: найбільш незахищені групи населення стають відрізненими від фінансових ресурсів, через це люди відчувають дефіцит медикаментів та продуктів харчування, а також повну залежність від гуманітарної допомоги. Вказані обставини призвели до збільшення переміщених осіб з міст, контрольованих озброєними угрупованнями, в інші міста України та з метою отримання доступу до соціального забезпечення, послуг та місця працевлаштування. Гуманітарна ситуація ще більше погіршується для тих, хто не в змозі виїхати через тяжку хворобу або у зв'язку з необхідністю здійснювати догляд за одним із членів своєї родини, який має вкрай тяжкий стан здоров'я.

В Україні чинні нормативно-правові акти у сфері охорони дитинства розраховані на мирний час. Відсутня законодавча та нормативно-регуляторна бази, що спрямовані на захист прав дітей в умовах проведення АТО. Тому вкрай необхідне врегулювання статусу дітей, що страждають від воєнних дій у Донецькій та Луганській областях, відповідно до міжнародно-правових зобов'язань України та з метою захисту їхніх прав, свобод та інтересів.

Брак національних ресурсів для допомоги внутрішньо переміщених осіб вказує на необхідність

залучення міжнародної допомоги, а отже і спрощення надання такої допомоги. Для регулювання цього питання було розроблено і затверджено постанову Кабінету міністрів України, згідно з якою кошти, що надходять на відповідні рахунки гуманітарної допомоги, будуть витратитися на одноразові виплати внутрішньо переміщених осіб [8]. Визначити суму та одержувача такої допомоги повинні відповідні комісії. Ефективність саме такого механізму залишається під питанням. Також, гострою проблемою при наданні гуманітарної допомоги були нормативні акти, відповідно до яких благодійна допомога від міжнародних організацій обкладалася 15% податком на доходи фізичних осіб. На необхідності скасування цієї норми наголошували більшість міжнародних донорів, які не бачать логіки в обкладанні податком гуманітарної допомоги для внутрішньо переміщених осіб. Відповідні зміни були прийняті українським парламентом у березні 2015 року [9], але незважаючи на усі запровадження питання соціального захисту та правих гарантій особам, які набули статус внутрішньо переміщених залишається відкритим.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши існуючі нормативно-правові акти щодо статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні, досвід зарубіжних країн, які зіткнулися з аналогічною проблемою, слід зробити висновки про те, що подальшого законодавчого урегулювання потребують норми щодо реалізації політичних, соціальних, економічних, особистих прав і свобод вимушеними переселенцями. Для впровадження цього необхідна розробка та подальше прийняття підзаконних актів, які врегулюють механізм розподілення грошової фінансової допомоги від міжнародних організацій на першочергові потреби внутрішньо переміщених осіб, а також для підтримки бізнес-проектів таких осіб. Також існує нагальна потреба, щодо розробки довгострокових державних програм, щодо забезпечення житлом, працевлаштування та інтеграції осіб, які набули статусу внутрішньо переміщених осіб. Задля стимулювання працевлаштування для прийняття на заміщення вакантних посад осіб, які мають статус внутрішньо переміщених, доречно впровадити низку податкових пільг.

Отже, чинні міжнародно-правові акти та стандарти щодо захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб та законодавство України дають змогу для організації ефективних та дієвих програм спрямованих на соціальну підтримку та правовий захист внутрішньо переміщених осіб.

Анотація. Проаналізовано поняття «внутренне перемещенные лица». Выделены существенные положения из законодательства зарубежных стран относительно правового обеспечения статуса лиц, которые вынуждены покинуть свое место жительства. Выявлено ряд проблем в сфере обеспечения прав и свобод вынужденных переселенцев в Украине, предложены пути их преодоления.

Ключевые слова: вынужденные переселенцы, внутри перемещенные лица.

Abstract. Analyzed the concept of «internally displaced persons». Selected provisions of the effective legislation of foreign countries concerning about legal status of people who are forced to leave their place of permanent residence. Identified some problems in the sphere of ensuring rights and freedoms of internally displaced persons in Ukraine suggested some ways to overcome them.

Keywords: forced migrants, internally displaced persons.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Міжнародне право. Основні галузі: підручник / В.Г. Буткевич, В.В. Мицик, О.В.Задорожній; За ред. В.Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2004. – 816 с.
2. О лицах, вынужденно перемещенных с оккупированных территории Грузии, – вынужденных переселенцах: Закон Грузии от 6.02.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://matsne.gov.ge/index.php?option=com_ldmssearch&view=docView&id=2244506&lang=ru/. About persons displaced from the occupied territories of Georgia – Internally Displaced Persons: The Law of Georgia 6.02.2014 [E-resource]. – Mode of access: https://matsne.gov.ge/index.php?option=com_ldmssearch&view=-docView&id=2244506&lang=ru/. [in Georgian].
3. Тимчик Г.С.Проблеми правового забезпечення захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні / Г.С.Тимчик //Правове регулювання економіки: зб. наук. пр. /М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», Юридичний ф-т; редкол.: В.Ф. Опришко (головн. ред.) [та ін.]. – Київ: КНЕУ, 2014. – Вип. 14. – С.161–172.
4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України:

Закон України від 15.04.2014 р. // ВВРУ. – 2014. – № 26. – Ст. 892.

5. Правові питання щодо тимчасового розміщення та допомоги громадянам України – внутрішньо переміщеним особам, стосовно реєстрації, майнових питань, соціальної допомоги, реєстрації підприємницької діяльності, освіти та інших питань [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/2-uncategorised/1293-vnutrishno-peremishcheni-osobi>.

6. Козинець І.Г. Міжнародні стандарти захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам [Текст] /І.Г. Козинець, Л.В. Шестак //Молодий вчений. - 2014. - №12. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2014/12/59.pdf>.

7. Тимчасовий порядок контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів (товарів) через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей: наказ Служби безпеки України від 22.01.2015 р. №27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=136472&cat_id=136462.

8. Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 535 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/535-2014-p>.

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 24.12.2015 №909-VIII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/71-19/page/text>.

УДК: 347.77

ЩОДО СПЕЦИФІКИ ОХОРОНИ ПРАВ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

А.В. Осокіна, Т.В. Михайліна

Анотація: У статті досліджуються актуальні питання, пов'язані із захистом прав на об'єкти права промислової власності. Проаналізовано нормативно-правове регулювання даного питання в законодавстві України, розглянуто основні проблеми та види порушень прав на об'єкти права промислової власності. Зроблено висновок, що слід оновити механізми контролю за використанням цих об'єктів для того, щоб держава отримувала прибуток від даного виду діяльності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, об'єкти права промислової власності, правове регулювання, відповідальність.

Вступ. Проголошений Україною курс на інтеграцію до Європейського Союзу і вступ до Світової організації торгівлі потребує забезпечення захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, в тому числі на об'єкти права промислової власності, на такому рівні, який вже існує в економічно розвинених країнах. Від вирішення даного питання залежить міцність економічного, науково-технічного розвитку України, а отже і формування ефективної інноваційної моделі, підвищення конкурентоспроможності у світі, тому дана тема є актуальною на сьогодні, і все більшого значення в Україні та світі набувають охорона та захист прав на об'єкти права промислової власності.

Питанню захисту прав інтелектуальної власності присвячено чимало вітчизняних та зарубіжних робіт, таких науковців як: Н. Волкової, А. Ворожейкіної, О. Гашицького, Є. Додіної, О. Зотенко, О. Йоффе, С.Ківалової, Т. Кузьменко, О. Мельника, А. Сергєєва, Р. Стефанчука, О. Тропіної, О. Хотяшевої, А. Юрченка та ін., проте існуючі напрацювання у даній галузі не в повному обсязі охоплюють усі питання правового захисту інтелектуальної власності в Україні, зокрема і в умовах євроінтеграції, що дає можливість і далі продовжувати наукові дослідження у даному напрямі та вносити пропозиції до чинного законодавства.

Метою дослідження є виявлення проблем і особливостей правового регулювання відносин захисту права власності на об'єкти права промислової власності, конкретизації змісту та сутності даного інституту.